

**Věžňova cesta:
Posouzení účinnosti křesťanského programu ve věznicích
v Jihoafrické republice a Kolumbii**

Matthew Lee Anderson, Jason Burt, Sung Joon Jang, Karen Booyens, Byron R. Johnson, and Michael Joseph

Věžňova cesta je jedním z vlajkových programů Prison Fellowship International. Program si klade za cíl přinést do života vězňů vnitřní proměnu, a to představením restorativních (obnovujících) principů, tak jak jim vyučoval Ježíš Kristus¹. Jedná se o 8-týdenním kurz, jehož nosným tématem je biblický příběh o Ježíši zaznamenaný v Markově evangeliu. Kurz facilitují vyškolení dobrovolníci z místních církví, případně i vyškolení vězni-absolventi. Kurz vede vězně k zamyšlení nad vlastní odpovědností za zločiny, jichž se dopustili. Vyzdvihuje skutečnost, že “se světem něco není v pořádku, protože něco není v pořádku s námi.”² Smyslem práce s konceptem hříchu a odpovědnosti za spáchaný zločin je přivést účastníky k uvědomění, že každý člověk si v sobě nese potenciál páchat zlo. Jako “řešení” této skutečnosti pak Věžňova cesta představuje osvobozující milost, kterou nabízí Ježíš.

Metodologie

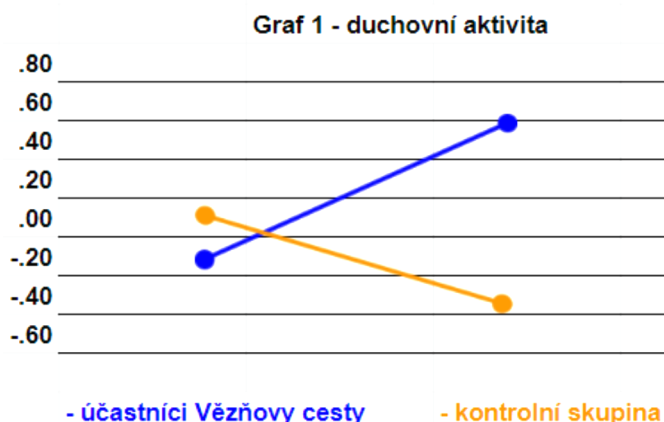
Tento kvaziexperimentální výzkum se uskutečnil ve věznicích v Jihoafrické republice³ a Kolumbii⁴. Cílem bylo vyhodnotit, zda účast na kurzu Věžňova cesta přispívá k pozitivním změnám v oblastech vnímání vlastní identity, přemýšlení o smyslu bytí a morálce, a to podle toho, zda jsou vězni po absolvování kurzu více aktivní v duchovním životě v porovnání s vězni, kteří kurzem neprošli. Zároveň jsme chtěli během výzkumu zjistit, zda má Věžňova cesta vliv také na emoční stav vězňů a na jejich chování, konkrétně zda přispívá ke snížení negativních emočních stavů a vzájemné agrese, která je mezi vězni velmi běžná.

S náhodně vybranými účastníky kurzu jsme provedli množství osobních pohovorů. V pohovorech jsme se pokoušeli zachytit, jak o sobě konkrétní vězeň přemýšlí a jak nahlíží na svůj život z doby před uvězněním, v době výkonu trestu a dále jaké má vyhlídky na dobu po výstupu z vězení. Během rozhovorů před a po absolvování kurzu jsme vězňům pokládali podobné otázky. Byli jsme tak schopni vyzozorovat, zda u vězňů došlo ke změně v jejich uvažování o přijetí zodpovědnosti za vlastní přečiny, změně v duchovním životě a v jejich smýšlení o životě obecně. Až na několik výjimek (a to z důvodů omezení ve věznicích) byly rozhovory nahrávány a následně přepisovány. V Kolumbii jsme rozhovory vedli prostřednictvím tlumočnicka a následně jsme znovu revidovali audio nahrávky pro kontrolu přesnosti překladu.⁵

Zjištění

Ve věznicích v Kolumbii byli jedinci, u nichž absolvování kurzu vedlo k prohloubení jejich duchovního života (viz graf 1), měřeno jak objektivně (např. jak často navštěvovali bohoslužby, jak často se modlili mimo bohoslužbu a zda trávili čas čtením Bible), tak i subjektivně (např. jak blízko Bohu se cítili a jak důležitá pro ně byla víra). Zároveň jsme ve skupině vězňů, která se kurzu neúčastnila (kontrolní skupina) nezaznamenali v této oblasti žádné významné změny. Následně jsme zkoumali, zda vykázána vyšší aktivita v duchovním

životě, kterou vyvolalo absolvování kurzu, pomohla vězňům směrem k vnitřní pozitivní proměně a k posunu ve vnímání sebe sama, vnímání smyslu života a morálních hodnot.

Zjistili jsme, že zvýšená duchovní aktivita, kterou započalo absolvování kurzu, pomohla vězňům ve vnitřním procesu krystalizace jejich vnitřní nespokojenost s dosavadním stavem. Vězni byli schopni jasně vidět svoje selhání (např. že nejsou dobrými rodiči) nebo vnímali obecnou nespokojenost se životem a s důsledky vlastního trestního jednání (včetně skutečnosti, že jsou za mřížemi). Tento kognitivní proces oslabuje napojení vězňů na negativní vnímání sebe sama a nabízí počáteční motivaci k vymanění se z bludného kruhu zločinu a k zapojení se do vědomého procesu vnitřní proměny.

Dále se ukázalo, že aktivnější duchovní život, který byl důsledkem absolvování kurzu Věžňova cesta, významně přispěl k posílení víry ve smysl a směřování života. A pokud vězni věří, že Bůh má plán pro jejich život, je pro ně jednodušší najít nový smysl života a také najít motivaci k vnitřní změně.

Rovněž jsme zjistili, že aktivnější duchovní život rovněž přispěl k vybudování morálních vlastností. Kurz pomohl vězňům naučit se pracovat s tématy jako je odpuštění, vykazatelnost, vděčnost a sebeovládání. Vězni po absolvování kurzu vykazovali v těchto oblastech lepší výsledky než před kurzem.

Nakonec jsme také zkoumali, zda Věžňova cesta a následné zvýšení duchovních aktivit, změny ve vnímání vlastní identity, víra ve smysl a směřování života a rozvoj charakteru přispěly ke snížení výskytu negativních emočních stavů a poklesu rizika projevů agrese.

Výsledky ukázaly, že kromě výše uvedených změn byli vězni obecně více schopni sebeovládání a došlo u nich ke snížení výskytu pocitů deprese, úzkosti a hněvu. Účast na kurzu rovněž vedla k poklesu výskytu projevů agrese mezi vězni navzájem.

Souhrnně řečeno, v Kolumbii pomáhá Věžňova cesta zvládat dva z největších problémů uvězněných - emoční nepřizpůsobivost a nepatřičné chování. Děje se tak prostřednictvím aktivnějšího duchovního života, což podporuje proměnu identity, nalezení smyslu a směru života a rozvoj charakteru.

Graf 2 - sociální dopady Vězňovy cesty na nápravu a emoční stabilitu a chování vězňů

V Jihoafrické republice zvýšená duchovní aktivita jedinců přispěla k jejich vnitřní proměně, konkrétně skrze změny v jejich vnímání sebe sama a v rozvoji charakteru.⁶ U uvězněných došlo k výraznému posunu v oblasti kognitivní a emoční identity a dále v rozvoji vlastností jako odpuštění, empatie, sebeovládání. To v důsledku vedlo ke zmírnění negativních emočních stavů (tj. stavů deprese, úzkosti a hněvu). Kromě těchto vedlejších výstupů jsme jako důsledek aktivního duchovního života zaznamenali všeobecný pokles výskytu negativních emočních stavů a vyšší výskyt odpuštění a sebeovládání a také pokles pravděpodobnosti výskytu agresivního chování mezi vězni navzájem.

Mezi absolventy Vězňovy cesty v Jihoafrické republice byla zaznamenána všeobecně vyšší vděčnost. V porovnání s výzkumem provedeným před kurzem vězni projevovali vděčnost za poměrně širokou škálu věcí, také vděčnost za druhé lidi, a v neposlední řadě za přínos kurzu pro jejich vlastní život. Tento zvýšený výskyt vděčnosti vedl k poklesu nevhodného chování, zejména agrese vůči ostatním: jinými slovy řečeno, čím více vděční vězni byli, tím klesala pravděpodobnost výlevů agrese směrem k druhým, ať už vůči spoluvězňům nebo dozorcům.

Co se týká kvalitativních zjištění, v odborné literatuře jsou doloženy důkazy o přímé souvislosti mezi vysokou účastí na duchovních aktivitách a odmítavém postoji k přijetí vlastní zodpovědnosti za protiprávní chování. Je použita argumentace, že někdy vězni nacházejí v náboženském světonázoru důvody pro omluvení nebo racionalizaci jimi spáchaného trestného činu. Náš výzkum však přináší závěry opačné a spíše poskytuje zjištění, že absolvování Vězňovy cesty napomáhá k vědomému přijetí zodpovědnosti. Konkrétně jsme došli ke zjištěním na dvou rovinách. Jedno zjištění bylo, že aktivní duchovní život a účast na Vězňově cestě v námi zkoumaných věznicích přispívají k přijímání zodpovědnosti za vlastní činy. U vězňů, kteří se označili jako praktikující věřící, nebo kteří při pohovorech neúčelně používali křesťanské výrazy, byl daleko vyšší výskyt přijetí zodpovědnosti, kdy za uvěznění vinili sami sebe, nebo na sebe jiným způsobem brali zodpovědnost. Tito vězni navíc v otázkách odpovědnosti všeobecně vykazovali zřetelné sebeuvědomění. Často sami přiznali, že spáchali něco špatného a berou za to vinu, přičemž si byli vědomi i socioekonomických podmínek, které byli v jejich neprospěch, jako chudoba, život v prostředí ovládaném gangy, absence někoho z rodiny apod.

Vězni s aktivním duchovním životem také v mnoha případech hodnotili čas strávený ve vězení jako osobní přínos. Někteří zmínili alternativní scénář, kdy mohli přijít o život, a vyjádřili vděčnost Bohu, že jsou naživu. Jiní jako přínos hodnotili to, že se ve vězení mohli dozvědět více o Bibli, účastnit se bohoslužeb apod. Zároveň téměř vždy k podobným výpovědím přidávali jasné ujištění, že si uvědomují a přijímají zodpovědnost za svoje činy.

Obecně vnímáme, že existuje spojitost mezi aktivním přijetím zodpovědnosti a duchovním životem, nicméně jsme vyzorovali, že účast ve Vězňově cestě v tomto procesu přijetí zodpovědnosti napomáhá. V jednom výjimečném případě pachatel trval na tom, že se stal obětí nástrah druhých, přičemž po absolvování Vězňovy cesty bral veškerou vinu za spáchaný zločin na sebe. V některých případech na sebe pachatelé brali postoj jakési globální odpovědnosti: ve věci svého konkrétního zločinu, který je dostal do vězení, se cítili nevinní, zároveň ale bez problémů přijímali odpovědnost za mnoho dalších přečinů. Projevené přijetí zodpovědnosti se pak u vězňů projevovalo snahou znovu vybudovat vlastní reputaci, konkrétně skrze omezení užívání drog, skrze změny ve slovníku, vyhýbání se bitkám a další projevy sebeovládání. Souhrnně řečeno, zjištění výzkumu prokázala, že aktivní duchovní život vede k přijetí odpovědnosti a také, že účast na kurzu Vězňova cesta v tomto procesu velmi znatelně napomáhá.

Závěr

Z části výzkumu provedené ve věznicích v Kolumbii jsme učinili závěr, že ne všichni účastníci Vězňovy cesty plošně zažili stejné pozitivní přínosy. Byli například vězni, kteří se do kurzu přihlásili čistě účelově, aby se tím zvýšila šance na dřívější propuštění. Pro vězně s takovou motivací kurz nebyl tolik přínosný a nevedlo to ve stejné míře ke zvýšené aktivitě v jejich duchovním životě. Naopak u vězňů, kde účast na kurzu následně vedla k aktivnějšímu duchovnímu životu byl zaznamenán vyšší výskyt změn v chování.

Naše zjištění z jihoafrických věznic potvrdila, že pro vnitřní proměnu ve vnímání vlastní identity a budování morálních vlastností hraje duchovní život jedince silnou podpůrnou roli. Konkrétně duchovní život přispívá k proměně kognitivní a emoční identity, a dále k budování vlastností jako je odpuštění, empatie a sebeovládání, což v důsledku vede k poklesu výskytu negativních emočních stavů. Navíc také Vězňova cesta přispěla k poklesu výskytu nepatřičného chování, jak přímo, tak i nepřímo přes kultivování postoje vděčnosti.

Potvrzujeme, že naše kvalitativní zjištění byla v souladu s těmi kvantitativními. V průběhu výzkumu došlo sice k poklesu počtu jeho účastníků, nicméně i tak jsou závěry výzkumu dostatečně výrazné a nápomocné k porozumění potenciálním přínosům kurzu, a to dokonce i těm vězňům, kteří před účastí na kurzu sami sebe označí jako duchovně založené. Účastníci během kurzu mimo jiné na konkrétním příkladu uvidí, jak vypadá přijetí odpovědnosti provázané s odpuštěním. Máme za to, že přijetí odpovědnosti se pak pro vězně jeví jako méně riskantní volba.

Naším souhrnným zjištěním a závěrem je skutečnost, že Vězňova cesta má potenciál přispět k nápravě vězňů tím, že jim pomůže žít aktivnější duchovní život, což následně přispívá k proměně vnímání jejich vlastní identity a také k rozvoji dobrých vlastností.

¹ web Prison Fellowship International (<https://pfi.org/what-we-do/spreading-the-gospel/>)

² Vězňova cesta - Příručka pro vedoucí kurzu, str. 83

³ V Jihoafrické republice se výzkum uskutečnil v letech 2018-2019 s celkem 437 vězni (267 mužů a 170 žen) z celkem 6 věznic. Z tohoto počtu jich ve 3 věznicích absolvovalo Vězňovu cestu 312 (189 mužů a 123 žen) a zbývajících 125 vězňů (78 mužů a 47 žen) v dalších 3 věznicích se programu Vězňova cesta neúčastnilo. Výzkum probíhal ve 3 fázích - před začátkem kurzu, po jeho skončení a následně v období 10-12 měsíců po absolvování kurzu, pro účely tohoto dokumentu jsme zatím pracovali s výstupy prvních dvou fází. Průměrný věk účastníků byl 37 let, nejmladšímu účastníkovi bylo 20 let, nejstaršímu pak 70 let. Průměrná úroveň vzdělání

(počet dokončených let školní docházky) byla 5,6. Zhruba 8 z 10 účastníků výzkumu (přesně 79 %) bylo svobodných, 16,2 % v manželství. Téměř 9 z 10 účastníků se označilo za křesťany (přesně 85,3 %; z toho 77,5 % protestantského vyznání a 7,8 % katolického vyznání) a pouhá 3 % se označila jako bez vyznání. Naprostá většina účastníků byla tedy křesťanského vyznání. Největší etnická skupina byli Afričané (79 %), následována Evropany (15,2 %), míšenci (7,6 %), černošskými přistěhovalci (5,7 %) a Asiaty (1,9 %). Účastníci Věžňovy cesty měli v porovnání s kontrolní skupinou nižší dosažené vzdělání (3,5 oproti 8,45 let ukončené školní docházky) a ve větším poměru byli Africké rasy (78,0 % oproti 58,7 %) a bylo mezi nimi také více svobodných (89,8 % oproti 65,2 %). V otázce náboženského vyznání nebyl mezi účastníky a kontrolní skupinou kurzu rozdíl, dle našich zjištění byli účastníci kurzu v duchovním životě více aktivní.

⁴ Totožný výzkum jsme provedli v letech 2018-2019 v Kolumbii s celkem 424 vězni ve dvou mužských věznicích - 212 v jedné věznici, kteří absolvovali Věžňovu cestu, a 212 v druhé věznici, jako kontrolní skupinou. Výzkum probíhal ve 3 fázích - před začátkem kurzu, po jeho skončení a následně v období 10-12 měsíců po absolvování kurzu, pro účely tohoto dokumentu jsme zatím pracovali s výstupy prvních dvou fází. Průměrný věk účastníků byl 35 let, nejmladšímu účastníkovi bylo 19 let, nejstaršímu pak 72 let. Téměř dvě třetiny účastníků výzkumu (64,9 %) dokončily 9 let školní docházky, více než polovina (53,7 %) z nich byla ženatých nebo v partnerském svazku, dále pak 44,6 % nebylo nikdy ženatých. Téměř 9 z 10 (88,5 %) se označilo za křesťany (58,1 % katolíků a 30,4 % protestantů), dalších 7,7 % se označilo jako bez vyznání. Mezi účastníky výzkumu byli pachatelé násilných trestných činů (19,4 %), majetkových trestných činů (22,5 %), sexuálních deliktů (13,3 %), zločinů souvisejících s drogami (21,8 %) a ostatních trestných činů (22,8 %). Před zahájením kurzu nebyl mezi účastníky kurzu a těmi, kteří se kurzu neúčastnili, významný rozdíl co se týká sociodemografického složení a trestní minulosti. Jediný znatelný rozdíl byl v poměru těch, kteří se označili jako bez náboženského vyznání (10,3 % u účastníků kurzu oproti 5,0 % v kontrolní skupině).

⁵ Vězni byli dotazováni, zda vinili někoho ze "špatných věcí", které se jim přihodily, nebyli přímo dotazováni na přečiny, které sami spáchali. Z různých důvodů (výstup z vězení, přesun, další překážky) počet účastníků výzkumu postupně klesal. V první fázi, tj. před zahájením kurzu Věžňovy cesty, jsme provedli rozhovory s celkem 91 vězni - 43 v Kolumbii (15 účastníků kurzu a 28 z kontrolní skupiny) a 48 v Jihoafrické republice (31 účastníků kurzu a 17 z kontrolní skupiny). Po skončení kurzu jsme provedli rozhovory zhruba se čtvrtinou (24) z původního počtu, 12 v Kolumbii a 12 v JAR. Ve třetí fázi výzkumu, tj. 10-12 měsíců po skončení kurzu, jsme vedli rozhovory s 10 absolventy Věžňovy cesty, 4 v Kolumbii a 6 v JAR.

⁶ V našem vzorku respondentů ve věznicích JAR bylo před zahájením kurzu velmi vysoké procento vězňů s náboženským vyznáním. Domnívali jsme se, že to rovněž vypovídá o jejich zapojení v duchovních aktivitách a tím jsme si vysvětlovali skutečnost, že u absolventů kurzu nedošlo ke zvýšení duchovních aktivit. Tuto naši domněnku pak potvrdila následující zjištění: U vězňů, kteří před kurzem patřili mezi spodních 25 %, co se týká náboženského vyznání a aktivit, jsme po skončení kurzu zaznamenali významný růst aktivity v jejich duchovním životě. Oproti tomu u vězňů, kteří v průzkumu před kurzem patřili mezi horních 25 %, došlo po absolvování kurzu k významnému poklesu duchovních aktivit.